



Trygghet genom stadsdelsomvandling

– utvecklingen av Berga centrum, Linköping

*Safety through Urban Renewal – the Development of Berga Centrum,
Linköping*

Frida Sahlman

Examensarbete/Självständigt arbete • 15 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Landskapsarkitektprogrammet

Alnarp 2022

Trygghet genom stadsdelsomvandling – utvecklingen av Berga centrum, Linköping

Safety through Urban Renewal – the Development of Berga Centrum, Linköping

Frida Sahlman

Handledare: Nina Vogel, Sveriges lantbruksuniversitet SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator: Helena Mellqvist, Sveriges lantbruksuniversitet SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp
Nivå och fördjupning: G2E
Kurstitel: Självständigt arbete i Landskapsarkitektur
Kurskod: EX0845
Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet
Kursansvarig inst.: Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2022
Omslagsbild: Frida Sahlman 2022

Nyckelord: stadsbyggnad, trygghet, jämlikhet, situationell brottsprevention, offentliga rum

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag ger härmed min tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag ger inte min tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammanfattning

Säkerhet och trygghet är idag stora samhällsfrågor. Urbanisering har medfört resurskonkurrens mellan städer. Det är därför av stor vikt för staden att vara trygg och säker. Diskursen har medfört att välfungerande platser beskrivs som fria från brott, attraktiva och välförvaltade. Stadsbyggnadsaktörer får allt oftare ansvar att genom utformning av offentliga rum förebygga brottslighet och oönskat beteende. Det är en svår uppgift, på många sätt är det som hotar livet i staden åtgärder för att minska hot. Brottsförebyggande måste balanseras med social och politisk acceptans. Detta för att inte äventyra rörelse- och yttrandefrihet, vilket är det som definierar en inkluderande, jämlik och trygg plats.

Syftet med denna studie är att undersöka omvandlingen av Berga centrum i Linköping kopplat till jämlik trygghet. Målet för studien är att undersöka principer inom stadsbyggnad för utformning av trygga och jämlika offentliga rum. Även att undersöka vad olika aktörer vill uppnå med omvandlingen av Berga centrum, samt vad deras syfte och syn på trygghet kan innebära för jämlikheten och tryggheten på platsen.

Arbetet är en fallstudie som bygger på en litteratur- och dokumentstudie samt två semistrukturerade intervjuer. Kunskapsområdena som undersöks i litteraturstudien är trygghet och jämlikhet i offentliga rum samt situationell brottsprevention. Representanter från de huvudsakliga aktörerna i omvandlingen av Berga centrum, Linköpings kommun och ICA fastigheter intervjuas för att få inblick i deras syfte med omvandlingen ur ett trygghetsperspektiv.

Nyckelord: stadsbyggnad, trygghet, jämlikhet, situationell brottsprevention, offentliga rum

Abstract

Safety and security are big societal questions of today. Urbanization has brought resource competition between cities. It is therefore of great importance for the city to be safe and secure. The discourse has led to well-functioning places being described as crime-free, attractive and well-managed. Urban planning actors are often given responsibility to prevent crime and unwanted behavior through the design of public spaces. It is a difficult task, what threatens the life in public places is in many ways measures to reduce threats. Crime prevention must be balanced with social and political acceptance. It is required not to jeopardize freedom of movement and expression, which is what defines an inclusive, equal and safe place.

The purpose of this study is to investigate the transformation of Berga Centrum, Linköping in relation to equal security. The aim of the study is to investigate principles in urban planning for the design of safe and equal public spaces. Also to investigate what different actors want to achieve with the transformation of Berga centrum, and what their purpose and view of security can mean for equality and security in the area.

The work is a case study based on a literature and document study as well as two semi-structured interviews. The areas of knowledge examined in the literature study are security and equality in public spaces as well as situational crime prevention. Representatives from the main actors in the transformation of Berga centrum, Linköping municipality and ICA Fastigheter are interviewed to gain insight to their purpose with the transformation, from a security perspective.

Keywords: Urban Planning, Security, equality, Crime Prevention Through Environmental Design, Public Space

Förord

När ICA fastigheters planer på att omvandla Berga centrum i Linköping, min hemstad, blev offentliga under sommaren 2021 väcktes mitt intresse. Berga är en stadsdel med låg socioekonomisk status och planernas fokus skulle vara att öka centrumets trygghet och attraktivitet. Det fick mig att undra vad omvandlingen skulle kunna betyda för jämlikheten och livet i platsens offentliga rum.

Stadens rum är viktiga ur demokratisk synvinkel. Genom historien har det varit där befolkningen kunnat uttrycka sina åsikter och medverka i samhället. Dessutom tror jag att stadsrummen mer än någonsin har en viktig roll att spela, med tanke på polarisering och rädsla från media. När jag en fredagseftermiddag i februari gick en promenad i området var ungdomar på väg hem från skolan. Barnfamiljer handlade fredagsmys i centrumets ICA-affär. Men jag möttes också av skyltar om övervakning och stora kameror i kassakön, som bidrog med en olustig känsla.

Nya Berga centrum ska förhoppningsvis finnas och fungera under en lång tid framöver. Det är därför av stor vikt att platsen blir inkluderande för alla människor. Det finns en stor potential att nya centrumet ska bli en plats där olika människor möts och trivs i varandras sällskap. Men hur stor är den potentialen, och vad kan stadsbyggnad göra för att öka tryggheten på en plats?

Jag vill rikta ett stort tack till Filippa Blomberg från Linköpings kommun och Olle Lundquist från ICA fastigheter. Genom deras vilja att dela med sig av kunskap och kännedom om planerna för Berga centrum har de berikat uppsatsen. Jag vill även tacka min handledare Nina Vogel för värdefull vägledning och input. Tack också till alla andra som bidragit med råd och stöd under arbetets gång.

Frida Sahlman, Malmö 11-03-2022

Innehållsförteckning

Figurförteckning.....	9
Förkortningar.....	10
1. Inledning.....	11
1.1. Bakgrund	11
1.2. Målsättning	12
1.3. Syfte.....	12
1.4. Frågeställningar	12
1.5. Metod och material	13
1.5.1. Uppsatsens struktur	14
1.5.2. Avgränsningar.....	15
2. Trygghet i offentliga rum	16
2.1. Situationell brottsprevention	18
2.1.1. Crime Prevention Through Environmental Design	18
2.2. Några brottsförebyggande principer i relation till jämlikhet	20
2.2.1. Aktivitetsstöd	20
2.2.2. Territorialitet och informell övervakning	22
2.2.3. Tillträdeskontroll och formell övervakning	23
3. Berga centrum- en fallstudie	25
3.1. Stadsdelen Berga idag	26
3.1.1. Befolkning och trygghet	26
3.1.2. Berga centrum	27
3.1.3. Utveckling av Berga	27
3.2. Omvandlingen av Berga centrum- fallstudiens resultat.....	28
3.2.1. Drivkrafter och mål.....	29
3.2.2. Faktorer till otrygghet i dagens Berga centrum.....	31
3.2.3. Trygghetsarbetet.....	32
3.2.4. Jämlikhet.....	34
3.2.5. Sammanfattning.....	35
4. Diskussion.....	37
4.1. Aktörernas mål i förhållande till jämlik trygghet.....	37

4.2. Metoddiskussion	40
5. Avslutande reflektion	41
Referenser.....	42
Bilaga 1	45

Figurförteckning

Figur 1. Regler och övervakning i Berga centrum (Frida Sahlman 2022)	23
Figur 2. Berga centrums omgivning (kartdata ©2022 Google Maps)	25
Figur 3. Berga centrum idag (Victor Bomgren 2020)	27
Figur 4. Detaljplaneområde (Stadsplaneringsavdelningen 2021)	29
Figur 5. Otrygghet i Berga centrum (kartdata ©2022 Google Maps; Frida Sahlman 2022)	31

Förkortningar

ICAF	ICA Fastigheter
Berga C	Berga centrum

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Staden uppkom en gång i tiden med syftet att ge trygghet och skydd mot utomstående faror (Ellin 2001:869). Urbanisering och samhällsutveckling har lett fram till en helt annan situation, där stadsmiljöer ofta associeras med utsatthet. Otryggheten i staden medför en ohållbar situation med minskad livskvalitet hos befolkningen som resultat. Detta understryks i FNs 11e globala mål "Hållbara städer och samhällen" som säger att urbana miljöer ska byggas inkluderande och säkra (UNDP Sverige 2021). För att en stad ska vara hållbar krävs att hela dess befolkning kan känna sig trygg och välkommen i offentliga rum. Detta är en stor angelägenhet inom dagens stadsbyggnad, och på många håll görs arbete för att vända trygghets-trenden. Genom utveckling av stadsrum som en brottsförebyggande åtgärd finns förhoppningen att stadens rum återigen ska upplevas trygga och säkra.

I litteraturen nämns ofta att befolka platser som ett sätt att öka trygghet. Men även kontroll och övervakning är vanliga tillvägagångssätt. Det är viktigt att åtgärderna ger mervärden och bidrar till inkluderande stadsrum, inte det motsatta. Att hitta en balans mellan exempelvis kontroll och frihet, territorialitet och inkludering är viktigt. När allt fler projekt grundar sig i att öka trygghet är det av stor vikt att diskutera i vilken utsträckning stadsbyggnad faktiskt kan bidra till detta. Även vilken påverkan det har på jämlikheten i staden.

I Berga i Linköping pågår idag mycket arbete för att öka trygghet och säkerhet, inte minst när det gäller stadsbyggnad. December 2020 köptes stadsdelens centrum av ICA fastigheter. Åtta månader senare lämnade de in en detaljplaneansökan till kommunen. Planen innebar rivning av den befintliga centrumbyggnaden för att utveckla ett nytt stadsdelscentrum med 300 bostäder och butikslokaler. Den hade avsikten att "Utveckla Berga centrum till en mer attraktiv och trygg stadsdel" (Alvin 2021). Samhällsbyggnadsnämnden godkände detaljplaneprövning och i början av 2022 startade detaljplanearbetet. Planerna för Berga centrum väcker frågor om vad stadsdelsomvandling som trygghetsskapande åtgärd faktiskt innebär. Vem är tryggheten menad för? Finns det risk att fokus läggs för mycket på brottsförebyggande och för lite på välfungerande stadsrum? Denna uppsats ska undersöka omvandlingen av Berga C kopplat till trygghet- och jämlikhet.

1.2. Målsättning

Målsättningen för undersökningen är att med utgångspunkt i omvandlingen av Berga C få förståelse för hur utveckling av offentliga rum kan påverka trygghet och jämlikhet i städer. Vad användningen av stadsutveckling som en del i trygghetsskapande arbete kan innebära för befolkningen i området. Därför diskuteras vilka principer som idag finns inom stadsbyggnad för utveckling av inkluderande och trygga städer. Dessutom är målet att undersöka vad olika aktörer vill uppnå med omvandlingen av Berga C och hur deras mål kan påverka några aspekter av trygghet och jämlikhet på platsen. Resultatet av undersökningen presenteras i en skriftlig sammanställning av insamlad information från litteraturstudie och intervjuer.

1.3. Syfte

Syftet med arbetet är att undersöka planeringsprocessen för Berga C och hur den kan påverka tryggheten och jämlikheten på platsen. Syftet är även att undersöka stadsbyggnad för ökad trygghet mer generellt. Detta för att se vilka principer som finns inom ämnet samt vilka fördelar och nackdelar dessa kan ha för olika aspekter av trygghet i staden. Det är ett högst aktuellt ämne, som är relevant att undersöka ur en landskapsarkitekts synvinkel. Detta eftersom en viktig del i yrket är att se till att stadens offentliga rum är socialt hållbara. Förståelsen för vad omvandling av befintliga områden kan medföra gällande trygghet för olika grupper är nödvändig för att landskapsarkitekten ska kunna göra medvetna och genomtänkta val. Förhoppningen är att studien ska ge ökad förståelse om hur och i vilken utsträckning stadsbyggnad kan bidra till trygga och jämlika offentliga miljöer. Undersökningen riktar sig till landskapsarkitektstudenter och verksamma inom stadsbyggnad.

1.4. Frågeställningar

- Vilka principer finns inom stadsbyggnad för utformning av trygga och jämlika offentliga rum?
- Vad vill olika aktörer i arbetet med Berga centrum uppnå med omvandlingen?
- Hur kan aktörernas syfte och syn på trygghet i arbetet med Berga centrum påverka jämlikhet och trygghet på platsen?

1.5. Metod och material

Arbetets analytiska ramverk är fallstudie. Situationen som studeras är omvandlingen av Berga centrum i Linköping. Fallstudien består av en litteratur- och dokumentstudie samt två intervjuer. Studien syftar till att belysa möjligheter och risker med projektet kopplat till trygghet och jämlikhet. Den syftar inte till att bli generaliserande, utan görs för att belysa en komplex situation kopplat till teori. Detta för att få en djupare förståelse för det studerade fallet. Genom att undersöka en specifik situation förväntas dock lärdomar kunna dras, som kan användas mer generellt (Swanborn 2010).

Den teoretiska ramen och kunskapsområdena som undersöks är trygghet och jämlikhet i offentliga rum samt situationell brottsprevention. Detta för att få mer kunskap om principer inom stadsbyggnad för utformning av trygga rum, kopplat till jämlikhet. Även relevanta planer och dokument från Linköpings kommun undersöks, för att få en överblick av kommunens trygghetsarbete och utvecklingsplaner för Berga. Intervjuer genomförs med relevanta personer från kommunen och ICA fastigheter. De styr planarbetet respektive äger fastigheten och har stor påverkan på utvecklingen av Berga C och dess nya karaktär. Genom större insyn i syftet med omvandlingen och aktörernas syn på trygghet erhålls en vägvisning till vad omvandlingen kan komma att innebära, för trygghet och jämlikhet på platsen.

När relevant information samlats in förs en diskussion om aktörernas mål i relation till litteraturen. Detta för att få djupare förståelse för vad aktörernas planer för Berga C kan komma att ha för påverkan på tryggheten och jämlikheten på platsen. Deras beslut kommer sannolikt under en lång tid framöver påverka befolkningen i Berga C och deras vardagsliv.

Litteratur- och dokumentstudie

Studien består delvis av insamling av material i form av litteratur och vetenskapliga artiklar om stadsbyggnadsprinciper för ökad trygghet i offentliga rum. Relevant litteratur för frågeställningarna söks i SLU Alnarps bibliotek, privata böcker samt sökmotorer som Scopus och SLU Primo. Sökningar görs, på både engelska och svenska, med termer relaterade till stadsplanering, offentliga rum, trygghet och jämlikhet. Sökningar görs även på Linköpings kommuns hemsida för att få inblick i deras planer. Vid val av källor används källkritiska kriterier som äkthet, tid, beroende och tendens. Insamlad litteratur sammanställs för att olika synvinklar på stadsutveckling för ökad trygghet ska kunna jämföras och diskuteras. En källa som används i stora delar av arbetet är boken *Public Places Urban Spaces*, skriven av Matthew Carmona, Professor of Planning and Urban Design at The Bartlett School of Planning, UCL. Även Vania Ceccato, professor i urban säkerhet på urbana och regionala studier vid KTH och Boverket är ofta återkommande källor i arbetet. Alla tre upplevs trovärdiga och ger en god grund till arbetet.

Intervjuer

För att få insyn i planeringsprocessen och ansvariga aktörers syn på omvandlingen av Berga C görs två semistrukturerade intervjuer. Genom semistrukturerad metod tillåts samtalet flöda fritt och den medverkande kan styra mer över samtalet. Intervjuformen ger dessutom utrymme till spontana följdfrågor och fördjupning (Dalen et al. 2015). Intervju-underlaget och stödfrågorna (se bilaga 1) baseras på kunskapsinhämtning från litteratur- och dokumentstudien. Frågor formuleras med hjälp av litteratur om frågeformulering (SCB 2016). Intervjuerna är 40-60 minuter och spelas in. Ljudfilen laddas efter avslutad intervju upp i Word Online där programmet transkriberar den. Transkriberingen korrigeras sedan manuellt. Intervjumaterialet analyseras genom indelning i olika teman med utgångspunkt i frågeställningarna samt dokument- och litteraturstudien. Teman är: medverkande aktörer och deras påverkan på projektet, kommunen och ICA fastigheters (ICAF) syfte och mål, deras syn på otryggheten på platsen idag, trygghetsarbetet i projektet samt omvandlingen ut ett jämlikhetsperspektiv. När intervjumaterialet analyserats sammanfattas, tolkas och slutligen diskuteras resultatet från intervjuerna i relation till resultatet från dokument- och litteraturstudien.

Medverkade i intervjuerna är Filippa Blomberg och Olle Lundquist. Blomberg representerar Linköpings kommuns detaljplaneenhet. Hon är planarkitekt och projektledare för framtagandet av den nya detaljplanen för Berga C. Lundquist representerar ICA fastigheter, där han är projektutvecklare, bland annat i omvandlingen av Berga C. De båda har stor insyn i planeringen av nya Berga C och arbetar för de två största aktörerna i projektet.

1.5.1. Uppsatsens struktur

Uppsatsen första del är det inledande avsnittet, som introducerar problemställning, mål och syfte, frågeställningar och metod. I andra delen presenteras teori genom arbetets litteraturstudie. Målet med den är att ge förståelse för undersökningens kunskapsområden. Även att besvara den första frågeställningen om principer inom stadsbyggnad för utformning av trygga och jämlika offentliga rum. I tredje delen återfinns undersökningens fallstudie, som ska svara på den andra frågeställningen, vad olika aktörer i arbetet med Berga C vill uppnå med omvandlingen. Först en kort bakgrundsinformation om Berga, sedan resultatet från intervjuerna. I fjärde delen förs en diskussion kring de två föregående avsnitten, vilka där sätts i relation till varandra. Syftet med diskussionen är att besvara den tredje frågeställningen, hur aktörernas syfte och syn på trygghet kan påverka trygghet och jämlikhet i Berga C, samt en kort metoddiskussion. Den femte och sista delen består av en avslutande reflektion för att knyta ihop arbetet.

1.5.2. Avgränsningar

Undersökningen behandlar trygghet och jämlikhet i förhållande till stadsbyggnad; hur utformningen av offentliga rum kan påverka tryggheten i staden. I detta arbete avser begreppet trygghet frihet från oro och hot i stadens rum. Aspekter av trygghet som exempelvis trafik och hälsa berörs inte. Säkerhet innebär den faktiska risken att bli utsatt för brott. Jämlikhet avser allas lika rätt att vistas i och använda offentliga rum. Vidare definieras offentliga rum som de delar av staden som utan tillstånd lagligt är mer eller mindre tillgängliga för allmänheten. Syftet med uppsatsen är att undersöka planeringsprocessens påverkan på trygghet. Därför undersöks olika aktörers syn på omvandlingen av Berga C. Befolkningen i Berga och deras syn på projektet undersöks inte, utan berörs endast indirekt. Arbetet går inte in på orsaker till att brott begås. Inte heller strukturer och faktorer bakom trygghet och rädsla. Gentrifiering och segregation är relevanta begrepp och aspekter att diskutera gällande omvandlingen Berga C. Dessa begrepp behandlas dock inte i detta arbete. Arbetet behandlar inte heller underliggande drivkrafter för omvandlingen eller ekonomiska och politiska aspekter, det nämns endast kort.

2. Trygghet i offentliga rum

Säkerhet och trygghet är idag stora samhällsfrågor. Urbanisering har medfört resurskonkurrens mellan städer, för att kunna utvecklas krävs bra rykte och därigenom dragningskraft (Olsson 2008:32; Raco 2007:309). Det är därför av stor vikt för staden att vara trygg och säker. Å ena sidan planeras det för mångfald och jämlikhet, å andra sidan är det väldigt viktigt att befolkningen ”sköter sig” (Raco 2007:310). Diskursen har medfört att välfungerande platser beskrivs som fria från brott, attraktiva och välförvaltade. Stadsbyggnadsaktörer får allt oftare ansvar att genom utformning av offentliga rum förebygga brottslighet och oönskat beteende (Coaffee 2020:394). Det är en svår uppgift, på många sätt är det som hotar livet i staden åtgärder för att minska hot. Brottsförebyggande måste balanseras med social och politisk acceptans. Detta för att inte äventyra rörelse- och yttrandefrihet, vilket är det som definierar en inkluderande och trygg plats. (a.a:398). I detta avsnitt presenteras undersökningens teori och litteraturstudie. Dess syfte är att ge kunskap om några principer inom stadsbyggnad för trygga offentliga rum, och hur de kan påverka jämlikhet i staden.

”We need to think innovatively about how we can police places effectively whilst retaining the qualities that make them accessible, friendly, walkable and welcoming, places that are attractive and sustainable as well as safe.” (Coaffee 2020:398)

Jämlik trygghet kräver prioritering av trygghet för alla, inte prioritering av ökad säkerhet och hårda åtgärder mot kriminalitet och våld (Ceccato & Nalla 2020:439). Grundtryggheten bör baseras på mänsklig närvaro. Fysiska avgränsningar och organiserad övervakning bör begränsas till det allra mest nödvändiga (Boverket 2019:7). Helhetsperspektiv, välkoordinerade åtgärder, samarbete mellan stadsbyggnadsaktörer, säkerhetsexperter och beslutsfattare samt kollektiva insatser från lokalsamhället krävs för lyckat resultat (Boverket 2019:33; Ceccato et al. 2019:27; Uittenbogaard 2020:15). Då kan trygghetsarbetet integreras i hela processen, och all väsentlig kunskap och lokalkännedom tas till vara. Det är viktigt att befolkningen ges möjlighet att medverka och uttrycka sina behov och önskningar, helst tidigt i processen (Ceccato et al. 2019:22, 134). Extra vikt bör läggas vid att involvera de mest utsatta, det medför ofta trygghet för alla (Ceccato & Nalla 2020:439). Inkluderande stad uppnås inte enbart genom beskyddande

säkerhetsåtgärder. Det krävs även övervägande av och öppenhet för av samhällets synpunkter (Beebejaun 2009:228).

Det finns fyra perspektiv i arbetet med säkra miljöer enligt Oc och Tiesdell (1999):

- ”The fortress approach” innebär bland annat avsiktlig exkludering, fysisk segregation och stor territoriell kontroll.
- ”The panoptic approach” innebär bland annat tydlig kontroll och polisiär närvaro, övervakningskameror för kontroll och exkludering.
- ”The management or regulatory approach” innebär bland annat tydliga föreskrifter och regleringar, övervakningskameror som förvaltningsverktyg och representanter synliga i det offentliga rummet.
- ”The animation or ’peopling’ approach” innebär mänsklig närvaro, aktiviteter och tillgänglig och inkluderande atmosfär.

Oftast används kombinationer av dessa, vilka beror på situation och kontext. De två första medför att förändring syns tydligt, men också ojämlik säkerhet. De kan ses som individualistiska och kritiseras för att hämma gemensamma lösningar och resultera i en sämre situation för alla. De två senare är mer positiva sätt att förbättra tryggheten och säkerheten i offentliga miljöer. De erbjuder mer utvecklande och positiva föreställningar om det offentliga rummet (Oc & Tiesdell 1999).

Jane Jacobs och Oscar Newman

En föregångare inom stadsplanering för ökad trygghet och minskad brottslighet var Jane Jacobs, med sin bok ”The Death and Life of Great American Cities” från 1961. Hon menade att trygghet på en plats beror på tydliga gränser mellan offentligt och privat. Även blandning av olika målpunkter och aktiviteter med varierande öppettider var något hon förespråkade. Det skulle innebära ständig aktivitet i offentliga rum och många ”Eyes on the Street”, med trygghet och stabilitet som resultat (Jacobs 1961, 1989, 1993). Även Oscar Newman med sin ”Defensible Space Theory” från 1973 satte stort avtryck i planeringsdiskursen (Carmona 2021:352). Precis som Jacobs menade han att ett bostadsområde främst bör kontrolleras och bevakas av dess invånare, inte av polisen. Newman identifierade tre faktorer som bidrog till ökad kriminalitet. Dessa var anonymitet (grannar som inte känner varandra), brist på bevakning samt tillgänglighet till smitvägar. Han såg även att platser som uppfattades inte tillhöra någon led av mer kriminalitet än platser med tydlig territorialitet (Newman 1973 se Carmona 2021:353).

2.1. Situationell brottsprevention

Situationella åtgärder är idag en utbredd brottsförebyggande strategi. De fokuserar på att försvåra brottsliga handlingar genom åtgärder på den fysiska miljön. Detta till skillnad från social brottsprevention, en annan vanlig strategi, som bygger på minskning av motiv för att begå brott (Boverket 2019:32). Teoretiskt skulle det sociala tillvägagångssättet fungera bäst (Carmona 2021:352). Men eftersom det är svårare att påverka individers motivation än utformning av platser används ofta situationella åtgärder (Reynald & Ellfers 2009:26). Användandet av situationella åtgärder kan även motiveras med att brott mycket oftare är kopplade till fysiska platser än människor. Dessutom koncentreras den mesta brottsligheten till ett fåtal platser, exempelvis nära tunnelbanestationer. Om brottens mönster identifieras och åtgärdas kan de effektivt förebyggas (Boverket 2019:15; Ceccato et al. 2019:41).

Den byggda miljöns funktion och utformning påverkar det som sker på platser. Det innebär att den kan användas för ökad trygghet och minskad brottslighet (Ceccato et al. 2019:37). Situationella lösningar kan dock inte ses som substitut för minskning av underliggande motiv till brottslighet, utan bör kombineras med ständigt pågående sociala åtgärder (Boverket 2019: 6, 32; Carmona 2021:352). För att arbetet ska få lyckat resultat krävs utbildade aktörer, korrekta analyser och åtgärder samt utvärdering. Åtgärder bör anpassas till brott, plats, tidpunkt och kontext. Effekten av olika åtgärder är beroende av lokal miljö, omgivning och association (Ceccato et al. 2019:29, 90). En vanlig fallgrop är att förlita sig på en metod som fungerat väl på en annan plats, med kanske helt andra förutsättningar, utan föregående analysarbete (Boverket 2019:32). Lösningar bör granskas med tanke på vem de görs för och deras inverkan på samhället (Ceccato et al. 2019:192). Det är viktigt att komma ihåg att en plats som upplevs trygg inte behöver vara fri från brottslighet (Ceccato et al. 2019:27), och att brottsförebyggande åtgärder i den fysiska miljön är inte alltid trygghetsskapande (Boverket 2010:32). Exempelvis kan inhägnad och avsaknad av fönster i bottenplan i stället skapa otrygghet. Trygghetsarbetet är aldrig färdigt, utan behöver vara ett återkommande inslag under platsens hela livscykel (Boverket 2019:32).

”Att enbart förändra den fysiska miljön räcker sällan för att förhindra eller förebygga brott och orosstörningar. Med en kombination av god gestaltning, aktiviteter och närvaro av olika grupper, kan den fysiska miljön vara en viktig faktor i det brottsförebyggande arbetet. Genom att beakta såväl brottsförebyggande som trygghetsskapande perspektiv i samhällsbyggnadsprocessen, ges bättre förutsättningar för att öka kvaliteten i den fysiska miljön. Att använda rätt åtgärd på rätt plats är viktigt för att brottsförebyggande och trygghetsskapande insatser ska stärka, snarare än motverka, varandra.” (Boverket 2019:5)

2.1.1. Crime Prevention Through Environmental Design

Ur forskning om situationell brottsprevention uppkom Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED). Detta angreppssätt grundar sig i uppfattningen att utformningen av den fysiska miljön kan minska en plats benägenhet att främja

kriminellt beteende. Därigenom resultera i ökad upplevd trygghet och livskvalité hos befolkningen (Boverket 2019:15; Carmona 2021:353-354; Ceccato et al. 2019:197). Angreppssättet har visat sig minska brottslighet på ett effektivt sätt, så länge åtgärder anpassas och reflekterar platsers fysiska och sociala karaktärsdrag (Carmona 2021:354). Kritik mot CPTED är att det kan fungera exkluderande om det används för att putta bort vissa människor från stadsrummen. Det krävs att arbetssättet används på ett etiskt och moget sätt för att det ska fungera inkluderande och trygghetsskapande (ArkDes 2019a). Kritiken har medfört utveckling av CPTED. Det går att dela in utvecklingen i tre generationer. Den första förespråkade övervakning, territorialitet och tillträdeskontroll. Den andra fokuserade på gemenskap, engagemang och medborgardialog. I den tredje integreras ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet i processen (Ceccato et al. 2019:197).

Inom CPTED finns 6 principer (ArkDes 2019a; Brottsförebyggande rådet 2022; Ceccato 2016).

- Territorialitet: Tydlighet i vem som ansvarar för rum. Kan ökas med fysiska och symboliska barriärer samt sociala aktiviteter. Att befolkningen känner ansvar för en plats och det som händer på den. Omhändertagna miljöer signalerar ansvarstagande och kontroll.
- Tillträdeskontroll: Begränsning i vem som har tillgång till en plats eller byggnad genom exempelvis lås och porttelefon.
- Övervakning: Informell övervakning innebär exempelvis fönster mot offentliga rum, god belysning, tydliga siktlinjer. En känsla av att andra ser vad som händer i offentliga rum. Formell övervakning innebär exempelvis väktare, polis och övervakningskameror.
- Försvårande av brottsgenomförande: Fysiska hinder som staket och murar, men även larm.
- Image: Platsens stil och rykte. Estetiska och sociala kännetecken. Attraktiva platser signalerar ordning och god förvaltning.
- Aktivitetsstöd: Mycket aktivitet och genomströmning av människor. Uppmuntra till mänsklig närvaro genom positiva vardagsaktiviteter, mötesplatser och service.

2.2. Några brottsförebyggande principer i relation till jämlikhet

Nedan följer några brottsförebyggande principer inom stadsplanering i relation till jämlikhet. Urvalet har gjorts efter vilka av de 6 CPTED-principerna som, efter läsning av litteratur, bedöms ha störst påverkan på jämlik trygghet i offentliga rum. De principer som tas upp är *aktivitetsstöd*, *territorialitet och informell övervakning* samt *formell kontroll och övervakning*. Under aktivitetsstöd berörs även *exkludering* och *appropriation*, relevanta begrepp i diskussionen om jämlika offentliga rum.

2.2.1. Aktivitetsstöd

Blandade funktioner, promenadvänlighet och mångfald av användare ses ofta som nycklar till säker, trygg och inkluderande stadsmiljö (Ceccato et al. 2019:105). Förekomst av människor, att se och bli sedd, skapar trygghet. En varierad blandning av människor ger större trygghet än en homogen grupp, speciellt för de som inte tillhör gruppen (Boverket 2010:20, 22). Det är inte antal människor som gör en plats levande och trygg, att människor stannar upp och vistas är det viktiga. Vidare skapar inte all typ av vistelse trygghet. Exempelvis bidrar en blomsterhandlare med annan stämning än en polisbil (ArkDes 2019). Trygghetsskapande åtgärder för ökad mänsklig närvaro bör ge mervärde och platskvalitet, samt utföras proportionerligt till olika gruppers behov. Aktivitetsstöd bör ha stor variation och främja många olika användargrupper, vid många olika tider på dygnet. Då kan de stärka trygghet och social integration (ibid). För att offentliga rum ska vara livfulla krävs trygghet för alla. Om en individ upplever en miljö som farlig tillämpar denne säkerhetsåtgärder och undviker platsen (Ceccato et al. 2019:101-102). Rädsla utgör ett hot för livet i offentliga rum, i värsta fall kan den innebära exkludering (Carmona 2021:347). Trygghet i offentliga rum är en fråga om demokrati och mänskliga rättigheter, en förutsättning för gemenskap och deltagande i samhället (Boverket 2010:12; Olsson 2008:97). Offentliga rum bör vara platser för planerade och spontana möten, integration, utveckling av socialt och etiskt uppförande samt utbyte av information (Metha 2014:56). De bör tillåta vistelse utan mål, erbjuda balans mellan olika intressen och perspektiv, även ge utrymme för konflikter (Boverket 2019:7, 47).

“It is essential to think ‘inclusive’ when it comes to public places. Public places should be envisioned, designed and built considering the everyday lives, needs and desires of users, children, young people and their families.” (Ceccato & Nalla 2020:439)

Exkludering

Stadsplanering för ökad trygghet och säkerhet kan ge en bild av hållbara områden som fria från rädsla för brott och oro, där säkerhet är det som gör platser attraktiva och skapar gemenskap. När planeringen kontrollerar vilken typ av människor som känner sig välkomna i offentliga rum kan nya former av social inkludering och exkludering bli resultatet (Raco 2007:306). Brottsförebyggande planering kan, medvetet eller inte, medföra grova gränser för vem och vilka beteenden som är accepterade på en plats. Det kan exempelvis handla om reglering av förekomsten av icke-konsumenter i kommersiella miljöer (Ceccato et al. 2019:90). Exkludering handlar ofta om att förebygga eller motarbeta oönskade sociala beteenden. Det kan exempelvis motiveras med fastighetsägares eller skötsel företags ansvar att hålla en plats hel, ren, trygg och säker. Men underliggande orsaker kan vara att bevara värde och säljbarhet på fastigheter (Carmona 2021:359-360). En utpräglad reglering av tillgänglighet äventyrar offentligheten av det offentliga rummet, med andra ord rätten till staden (ibid). Exkludering kan vara visuell, fysisk och symbolisk. För att en plats ska uppfattas som tillgänglig krävs att det går att överblicka platsen utifrån. Det krävs även att allmänheten har möjlighet att vistas på platsen. Också att alla känner tillhörighet och välkomnad. Det kan påverkas av stämningen eller typen av målpunkter på platsen (a.a:361-362). Det finns även ekonomisk exkludering. Om en person ser ut att inte kunna betala för sig kan den bli mött med misstänksamhet, känna sig ovälkommen, blir nekad att komma in eller tillfrågad att lämna (a.a:363).

Appropriation

Exkludering kan ses om en del i dominering av rum. Dominering innebär maktutövning och eftersträvan att kontrollera och styra beteendet i det offentliga rummet (Olsson 2008:54). Det kan exempelvis ske genom fysiska och mentala barriärer, som staket och förbudsskyltar. Dominering tenderar att minska möjligheten till appropriation av platser (a.a:66). Appropriation handlar om att brukare sätter avtryck på det sociala och fysiska rummet och gör det till sitt eget, vilket kan innebära att det blir mer mänskligt och levande (a.a:54, 68). Synen på offentliga rum som säkra och attraktiva kan medföra att beteende tydligt styrs efter normer. Det kan hämma möjligheten att påverka rummet och individers rörelse- och yttrandefrihet (a.a:99). Det finns en syn på ordnade rum som neutrala, men ofta är användningen av dem starkt styrt och kontrollerat för att prioritera konsumtionsinriktade och passiva aktiviteter. Det kan medföra starka signaler om vem som är och inte är välkommen på en plats (a.a:100). Neutrala rum kan även medföra att endast en typ av människor förekommer. Det urholkar offentliga rummets funktion som platser för gemenskap och utveckling av social förmåga (Carmona 2010:158). Rädslan för olikheter kan medföra minskad mångfald, multikulturalitet, och offentlighet. Det kan leda till säkra men ganska tråkiga och oinspirerande rum (a.a:159). Riktigt offentliga rum kan enkelt approprieras och om

och om igen socialt och fysiskt återskapas av befolkningen. Då kan individer på riktigt delta i samhället och göra sin röst hörd (Olsson 2008:101-104).

2.2.2. Territorialitet och informell övervakning

CPTED förespråkar att byggd miljö bör utformas så det blir tydligt vem som har ansvar för att den sociala ordningen upprätthålls på en plats. Med andra ord god territorialitet och avläsbarhet. Territorialitet är kopplat till vem som har tillgång till särskilda platser, vilka aktiviteter som finns på dem och vem som har ansvar för människor, förhållanden och aktiviteter på dessa platser (Reynald & Ellfers 2009:31, 34). Tanken med territorialitet är att fysiska förutsättningar kontrollerar vem som upplever sig ha tillgång till en plats (Boverket 2019:20). Detta kan främjas genom tydliga gränser mellan offentliga, halvoffentliga, halvprivata och privata platser (Uittenbogaard 2020:20). Kontroll bör inte vara avsikten, utan resultatet av åtgärden (Boverket 2019:20).

Grannskapsstruktur och aktiva roller i lokala samhällen är viktigt för att förbättra gemenskap och uppfattad säkerhet (Ceccato et al. 2019:67). Att befolkningen känner ansvar för sin omgivning är en viktig faktor för långsiktig säkerhet och trygghet. Platser som signalerar att någon som bryr sig och håller koll upplevs som tryggare och utsätts för färre brott (Boverket 2010:32; Carmona 2021:354-354; Ceccato & Nalla 2020:439). Platser som påverkats av dess boende, genom exempelvis dekoration och planteringar upplevs trygga (Metha 2014:60). Informell övervakning och social kontroll, sammanhållning och benägenhet att ingripa, från befolkningen och verksamma på platsen kan bidra till territorialitet (Boverket 2019:74; Uittenbogaard 2020:20). Det kan resultera i ökat användande av offentliga rum, vilket i sin tur ytterligare ökar viljan att skydda platsen (Reynald & Ellfers 2009:29). CPTED utförd på rätt sätt kan medföra en positiv inverkan på invånarnas sociala aktiviteter och samhällsengagemang (Ceccato et al. 2019:68).

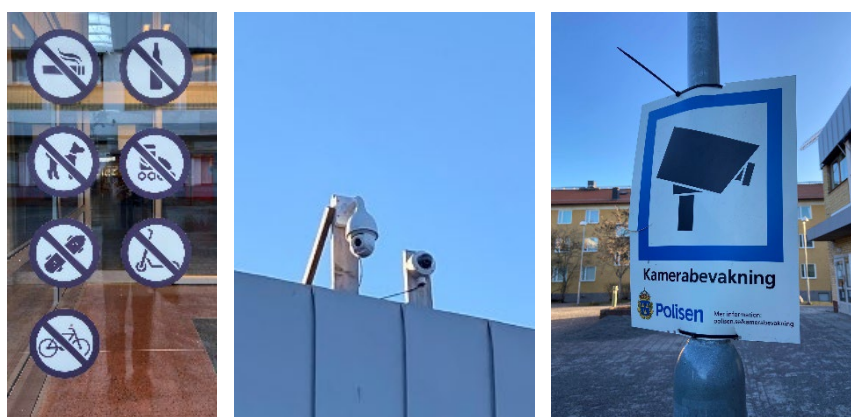
Det finns en grundläggande motsägelse mellan ökad territorialitet och begränsad åtkomst. Detta eftersom öppna områden underlättar övervakning från allmänheten, "Eyes on the Street". För stark hierarki och territorialitet kan innebära att främlingar passivt avskräcks eller aktivt förhindras från att äntra områden (Carmona 2021:354-354). Det minskar förekomsten av olika människor, vilket tidigare avsnitt visade är det som trygghet i hög grad beror på. Det kan även bidra till exkludering, och en syn på alla utomstående som potentiella brottslingar (Reynald & Ellfers 2009:37). Men främlingar kan även ses som potentiella väktare, de som ser och griper in när något brottsligt händer. Dessutom kan närvaron av främlingar ge ökad säkerhet och trygghet (Reynald & Ellfers 2009:31, 37, 38). För att en stad ska vara trygg och inkluderande krävs att den är sammanhållen (Ellin 2001:881). Fragmenteringen av stadsväven kan ha allvarliga konsekvenser för en plats sociala sammanhållning och rumsliga dynamik (Ceccato et al. 2019:69). Så länge densiteten av människor är hög fungerar välintegrerade och tillgängliga gatunät som trygghetsskapande (Carmona 2021:355). Allt för öppna strukturer kan dock enligt principen om territorialitet äventyra privathet och boendes känsla av tillhörighet till sin närmiljö.

Kritik mot territorialitet, förutom att det kan användas för att på ett överdrivet sätt stänga ute utomstående, är exempelvis att det kan underlätta brott från

”insiders”. Detta eftersom allmänheten inte märker vad som händer på avskärmade platser. Dessutom kräver principen att det sociala klimatet är stabilt. Om befolkningen inte vill eller kan påverka sin omgivning spelar det ingen roll att platsen är fysiskt försvarbar. Territorialitet är beroende av stark samhörighet, att befolkningen litat på varandra, har liknande behov och samma vilja att uppfylla dem (Reynald & Ellfers 2009:31, 34).

2.2.3. Tillträdeskontroll och formell övervakning

Välfungerande offentliga rum bör kännas välkomnande och väl omhändertagna. För att uppnå det krävs lite kontroll. Det är dock farligt om kontrollen går från att bevaka allmänhetens bästa till att endast beakta en dominerande grupps intressen, exempelvis lönsamhet och säljbarhet (Carmona 2021:361). Ofta är det stök och orolighet snarare än straffbara handlingar som skapar otrygghet i offentliga rum, när det gäller mänskligt beteende. Vad som räknas till orolighet skiljer sig beroende på plats, tid och lokala traditioner (a.a:351). En individ som befinner sig i en obekant situation grundar sin bedömning av den på förutfattade meningar. Det kan innebära att stök tolkas som direkt och personlig fara (a.a:352). Faktumet att människor är rädda för det okända kan bidra till uppdelning av befolkningen i vi-och-dem, vilket kan bidra till fientlighet (Ceccato et al. 2019:44-45). Om den stora massan upplever exempelvis ungdomar som uppehåller sig i ett köpcentrum utan att konsumera som en källa till oro kan det medföra en förlängning av trygghets- och säkerhetsåtgärder, exempelvis genom ordningsvakter, övervakningskameror och kontroll av aktiviteter (Beebejaun 2009:222). Det offentliga rummet styrs av lagar och regler, men kan även kontrolleras utan rationella orsaker. Exempelvis förbud mot att spela musik eller hålla tal. Är platsen privatägd kan aktivitet ännu tydligare regleras, och tendera att bli kontrollerande och exkluderande (Carmona 2021:360). Det är viktigt att offentliga rum är tillgängliga samtidigt som rättigheter och skyldigheter på platsen bör vara tydliga (ibid).



Figur 1. Regler och övervakning i Berga centrum (Frida Sahlman 2022)

Att stor vikt läggs vid att kriminalitet inte får förekomma kan bli problematiskt när det gäller skapande av inkluderande och öppna samhällen (Raco 2007:313). Det

kan innebära defensiv stadsbyggnad (exempelvis bänkar omöjliga att sova på), ökad styrning och övervakning av medborgare med polarisering och exkludering som resultat. Kritik mot kontroll och övervakning är att det kan innebära förändring av identiteten och känslan på en plats till det sämre (Carmona 2021:355-356). Detta genom avancerad rumslig övervakning, grannskapsvakter och ”sadistiska gatumiljöer” med exempelvis bänkar designade för att vara omöjliga att sova på (ibid). För en del av befolkningen (ofta konsumenter) kan dessa åtgärder vara betryggande medan de är förtryckande för andra (Ceccato et al. 2019:69). Trots att platsen blir säkrare är den längre inte tilltalande och kan till och med generera nya typer av rädsla, vilket helt förstör det ursprungliga syftet med åtgärderna (Carmona 2021:355-356).

En allt vanligare brottsförebyggande metod är övervakningskameror (Boverket 2010:32). De minskar antalet brott, men att effekten inte är homogen mellan olika miljöer. Exempelvis påverkar inte övervakningskameror brottsligheten nämnvärt i innerstadsmiljöer. Däremot kan de i stället påverka den upplevda tryggheten hos allmänheten, eftersom de ger intryck av övervakning (Boverket 2010:32; Ceccato et al. 2019:27, 77). Offentliga brottsavskräckande åtgärder kan dessutom aktivera negativa stereotyper om andra. Därigenom ge näring åt misstro, underminera tilliten till andra samt öka oron för brott (ibid). Kameror är endast effektiva om systemen utformas med stor lyhördhet för omgivningen och dess specifika brottsproblem, i samband med andra åtgärder (a.a:27). Kameraövervakning har störst effekt för att förhindra brott som är planerade, som exempelvis skadegörelse och har mindre effekt på exempelvis våldsbrott under alkoholpåverkan. En kamera kan inte heller ersätta närheten till andra människor ur trygghetssynpunkt (Beebejaun 2009:227; Boverket 2010:32).

Det är viktigt att komma ihåg att ordningsmakten inte kan kontrollera brottsligheten på ett effektivt sätt utan allmänhetens stöd. Befolkningen spelar en viktig roll vid samhällsbaserade brottsförebyggande initiativ (Boverket 2019:20; Ceccato et al. 2019:84). Det är även viktigt att komma ihåg att graden av oförutsägbarhet och mänsklig aktivitet är det som gör det offentliga rummet spännande (Ceccato et al. 2019:90).

3. Berga centrum- en fallstudie

Detta avsnitt presenterar fallstudien av Berga centrum. Under 3.1 ges en övergripande beskrivning av platsen i dagsläget. Dess utformning, befolkning och trygghetssituation, verksamheter i centrumet samt kommunens planer för platsen. Sedan följer, under 3.2, resultatet av fallstudien som bygger på de intervjuer som gjorts angående planerna för omvandlingen av centrumet. Resultatet har delats in i fem delar. Först information om de olika aktörerna och deras påverkan på projektet. Sedan följer kommunen och ICA fastigheters (ICAF) syfte och mål. Vidare deras syn på otryggheten på platsen idag. Efter det följer en del om trygghetsarbetet i projektet och slutligen information om omvandlingen ut ett jämlikhetsperspektiv. I avsnittet finns två faktarutor, för att förtydliga begrepp. Avsnittets syfte är att fördjupa förståelsen om vad olika aktörer i arbetet med Berga centrum vill uppnå med omvandlingen.



Figur 2. Berga centrums omgivning (kartdata ©2022 Google Maps)

3.1. Stadsdelen Berga idag

Stadsdelen Berga ligger cirka 2 kilometer från Linköpings stadskärna och utgörs av karaktäristisk 60-talsbebyggelse med stora sammanhängande grönområden. Bebyggelsen består till 82% av flerbostadshus, vilka är koncentrerade i Bergas norra och västra delar. Resterande 18% utgörs främst av radhus och kedjehus med äganderätt. Stångåstaden, Heimstaden och Riksbyggen är de största fastighetsägarna i området. HSB bostadsrättsförening finns också (KLF hållbarhetsenheten 2021:2-3).

3.1.1. Befolkning och trygghet

Det är mycket stora skillnader i fysisk miljö och socioekonomi mellan olika områden i stadsdelen. Enligt Delmos är Berga ett område med socioekonomiska utmaningar (Delmos 2021 se KLF hållbarhetsenheten 2021:6). Befolkningen i Berga bestod 2020 av drygt 7100 personer, bland vilka 25-29-åringar var den största åldersgruppen. Boende i området uppfattas ha stort engagemang för sin stadsdel (KLF hållbarhetsenheten 2021:5).

Under 2017 genomfördes en omfattande medborgardialog i Berga. I den framkom att många boende över lag har goda associationer till stadsdelen och upplever att den har ett orättvist rykte. Arbetslöshet medför avsaknad av sammanhang och oro för många. Fler mötesplatser som exempelvis café, bibliotek och studiecirkel efterfrågas. Det finns problem med bristande respekt för gemensamma ytor och centrumet känns otryggt. Många tjejer vill/får inte vara ute (a.a 2021:18). Enligt data från polisen kände 22% kvinnor och 50% män av Bergas befolkning sig trygga i sitt bostadsområde när de gick ut ensamma en sen kväll år 2020. Siffrorna för hela Linköping samma år 33% respektive 57% (Polisen 2020 se KLF hållbarhetsenheten 2021:14-15).

Genom bland annat en modell för effektiv samordning av trygghet (EST) och en grupp för samordning mot segregation har kommunen stor kunskap om tryggheten i Berga. Enligt ESTs årsrapport 2020 skedde de flesta incidenter som bedömdes skapa otrygghet på ett fåtal platser i stadsdelen, en av dessa Berga C. Där fanns farhågor att unga utnyttjades för att springa ärenden åt kriminella grupperingar. Incidenter som inträffade med jämna mellanrum var bland annat glaskross, skadegörelse samt att grupper av unga vuxna samlades i och kring centrumet, vilket upplevdes skapa otrygghet bland andra boende i området (EST 2020 se KLF hållbarhetsenheten 2021:17).

Det pågår mycket arbete för att öka tryggheten i Berga. Sedan 2021 finns ett områdesteam för samverkan kring sociala insatser och trygghetsskapande åtgärder samt en lokal brottsförebyggande grupp. Det finns även områdespoliser samt ett lokalt nätverk och samverkansråd av verksamma aktörer. I slutet av 2021 startades en Business improvement distrikt, BID i Berga (KLF hållbarhetsenheten 2021:3-5).

BID (Business Improvement District) innebär att privata förvaltare går samman och finansierar extra platsförvaltning, koordinerad av den offentliga sektorn. Målet är att öka attraktions- och livskraften i ett område. Förespråkare menar att strategin fokuserar på allmänhetens behov. Kritiker menar dock att den används för att locka konsumenter och kunna höja hyror (Carmona 2021:535; Ceccato et al 2019:117).

Kommunens grupp för samordning mot segregation identifierade år 2020 en brist på naturliga offentliga mötesplatser och fritidsverksamhet i Berga. De såg dessutom att centrumet inte fungerade som den ytterstadsnod den borde vara. Det betonades även att attraktiv allmän platsmark och medborgardialog är viktigt vid utveckling av Berga (SMS-gruppen 2020 se KLF hållbarhetsenheten 2021:18-20).

3.1.2. Berga centrum

Stadsdelscentrumet, som ligger i nordöstra Berga innehåller bland annat ICA-affär, pizzeria, spel och tobak, apotek, primärvård och folktandvård (KLF hållbarhetsenheten 2021:3). Under 2021 öppnades mötesplatsen Berga By i Berga slott i anslutning till centrumet. Där finns områdesbaserad socialtjänst (aktiv i området sedan 2017), bibliotek, Kontakt Linköping och Ung puls, vilket är en öppen och aktivitetsbaserad ungdomsverksamhet (KLF Hållbarhetsenheten 2021:4).



Figur 3. Centrumet idag. Berga slott skymtar bakom de gula bostadshusen (Victor Bomgren 2020)

3.1.3. Utveckling av Berga

I linje med kommunens övergripande planer sker just nu stor utveckling av Berga. Ett nytt kvarter av flerbostadshus byggs precis väster om centrumet. Utbyggnad av kommunala verksamheter och ett stort projekt med 700 bostäder planeras (KLF Hållbarhetsenheten 2021:5). Arbetet med detaljplanen för Berga C bör enligt kommunens åtgärdsplan mot segregation prioriteras högt. Eftersom ett nytt centrum

är viktigt för hela områdets utveckling. Centrumet bör utformas tillsammans med boende och verksamma i Berga, genom fortsättning av dialogen 2017 (Kommunledningsförvaltningen 2022:29, 31). I utställningshandlingen Utvecklingsplan för Linköpings ytterstad pekas Berga C ut som en viktig stadsdelsnod i ett särskilt strategiskt läge. Detta bland annat med tanke på närheten till innerstaden. Benämningen stadsdelsnod innebär att centrumet ska ha hög bebyggelsetäthet och högre höjd än omgivningen. Det ska finnas hög koncentration av bostäder och ett gott basutbud av handel, verksamheter och annan offentlig och kommersiell service. Centrumet ska fungera som en mötesplats och servicepunkt (kommunstyrelsen 2021:39). Ny bebyggelse bör innehålla för området nya funktioner och boende- eller upplåtelseformer. Goda kopplingar till stadsdelens befintliga serviceutbud och offentliga platser ska tillgodoses (a.a46).

3.2. Omvandlingen av Berga centrum- fallstudiens resultat

I omvandlingen av Berga C är Linköpings kommun och ICA fastigheter (ICAF) de huvudsakliga aktörerna. Kommunens detaljplaneenhet leder arbetet med framtagandet av den nya detaljplanen (Blomberg 2022). ICAF äger sedan december 2020 centrumet. De startade redan innan förvärvet en dialog med kommunen för att i förväg känna att de som fastighetsägare hade stöd att genomföra sina planer (Lundquist 2022). Andra aktörer i arbetet är Heimstaden, Stågåstaden och HSB som alla äger fastigheter i Berga (ibid). Heimstaden äger mark inom detaljplaneområdet. De fyra fastighetsägarna ingår i ett samarbete. Lundquist säger att samarbetet uppkom innan ICAF köpte Berga C, som ett försök att göra något åt att centrumet inte förvaltades som de önskade. De alla är med i Bergas BID, men enligt Lundquist är samarbetet för omvandlingen inte del av den. Enligt honom möjliggör BIDs långsiktighet och ett forum för kunskap och synpunkter under projektet (ibid). En representant från kommunen sitter med på vissa av BIDs möten. Eftersom det redan finns samordning kring trygghet i Berga kommer den troligtvis behandla andra frågor (Blomberg 2022). Efter ägarbytet har samarbetet fortsatt med syfte att få in lokal förankring i planarbetet. Den del av ICA som är del i projektet är nämligen inte baserad i Linköping. Eftersom ICAF inte är bostadsutvecklare är dessutom tanken att samarbetet ska leda fram till byggrättsförsäljning till en eller flera av de andra parterna (Lundquist 2022). Ytterligare en viktig aktör i planarbetet är ICA-handlaren i Berga, som har god lokalkännedom (ibid) och är engagerad i trygghetsfrågan (Blomberg 2022).



Figur 4. T.v ICAFs två fastigheter, som de gjorde detaljplaneansökan om. T.h. stadsplaneringsavdelningens förslag till planområde (Stadsplaneringsavdelningen 2021).

Det finns alltid en liten risk för kommunen att fastighetsägare säljer under eller efter planprocessen. Det kan medföra förlorade överenskommelser. För att säkerställa resultatet är det därför viktigt från kommunens håll att styra så mycket som möjligt i detaljplanen (ibid). Inför den planerade byggrättsförsäljningen är Lundquist (2022) säker på att de andra parterna är införstådda i vikten av trygghet i projektet.

”De har ju ett väldigt starkt intresse oavsett så att säga att det här blir en bra plats, för det kommer att avspeglar sig på deras befintliga innehav helt enkelt.” (Olle Lundquist 2022)

Kommunen har enligt Blomberg stor påverkan på slutresultatet, eftersom de bestämmer hur marken ska användas. Men de måste ta hänsyn till byggherrarnas vilja att få ekonomi i projektet. Om detaljplanen ställer krav som gör att de inte vill eller kan genomföra projektet blir det ingen utveckling (Blomberg 2022). Även ICAF har enligt Lundquist stor påverkan på resultatet. De kommer se till att bevaka sina intressen. Exempel är parkering och lastkaj, knäckfrågor i arbetet då det är miljöer som lätt blir otrygga (Lundquist 2022). Även Blomberg nämner lastkajen som en utmaning (Blomberg 2022).

”Så det gäller ju att hitta balansen mellan att någon aktör kan få ekonomi i projektet så att de vill göra det och att kommunen tycker att det är lämpligt.” (Filippa Blomberg 2022)

”Vi kommer ju bevaka våra intressen och se till att det utformas på ett sätt som tillgodoser våra faktiska behov. För det är också väldigt viktigt att det kommer fungera även i framtiden. Annars kommer ju allting fallera egentligen om det inte gör det.” (Olle Lundquist 2022)

3.2.1. Drivkrafter och mål

Kommunens vilja att omvandla Berga C grundar sig i översiktsplanen från 2010 och utvecklingsplanen för Linköpings ytterstad. För att ”göra Berga centrum till en mer välfungerande stadsdelsnod” med tillräckligt underlag för service krävs att fler människor kan flytta dit (Blomberg 2022). ICAF intresserade sig för att omvandla centrumet eftersom de har en butik på platsen. De upplevde som tidigare nämnt en

problematik där den tidigare fastighetsägaren inte tog hand om fastigheten. De har därför under en lång tid velat köpa och utveckla den (Lundquist 2022). Även kommunen upplevde problematik med den förre ägaren som inte ville utveckla centrumet (Blomberg 2022).

”Vi har sett ett behov att egentligen liksom få ta hand om platsen. Få rådighet över det hela och lite granna få möjlighet att styra upp det.” (Olle Lundquist 2022)

”Egentligen tror jag att om kommunen hade haft rådighet över marken så hade vi nog velat göra någonting åt centrumet för flera år sedan.” (Filippa Blomberg 2022)

Kommunens grundläggande mål med omvandlingen av Berga C är att skapa en välfungerande och trygg mötesplats och stadsdelscentrum (Blomberg 2022). Enligt Blomberg innebär det att boende i området alltid i första hand ska välja Berga C för att uträtta ärenden. Centrumet och dess omgivning ska inte, oavsett tid på dygnet, förknippas med obehag. Det ska vara enkelt att ta sig dit, oavsett färdstätt, och det ska finnas ett bra utbud av närservice (ibid). ICAFs mål med projektet är att skapa ett nytt tryggt, attraktivt stadsdelscentrum där folk vill befinna sig (Lundquist 2022). Enligt Lundquist är den attraktiva platsen livfull. Ett ställe där människor och affärsinnehavare vill vara och verka (ibid).

3.2.2. Faktorer till otrygghet i dagens Berga centrum



Figur 5. Berga C idag och dess otrygga platser enligt Blomberg och Lundquist. Den obebyggda ytan väster om centrumet är idag bebyggd med flerfamiljshus (bilden i mitten: kartdata ©2022 Google Maps, övrigt Frida Sahlman 2022)

Blomberg och Lundquist svarar samstämmigt kring vad som inte fungerar i dagsläget. 60-talsbyggnaden och tillhörande stora parkeringsytor matchar inte dagens ideal och behöver planeras om (Blomberg 2022). Parkeringsytorna används inte fullt ut och blir ganska otrygga. Det har skett gänguppgörelser där. Det finns platser utan tydlig funktion och gångstråk till centrumet saknas (ibid). Byggnaden har flera baksidor som möjliggör för personer med tvivelaktigt syfte att vistas och bedriva icke önskvärda verksamheter (Lundquist 2022). Baksidan av byggnaden i söder och lastkajen på östra sidan är konstiga otrygga platser enligt Blomberg. Där förekommer narkotikaförsäljning och häng. Väster om byggnaden finns en ganska trång passage som ofta blir ett tillhåll (Blomberg 2022). Inne i byggnaden finns en trång galleriagång, där ungdomsgrupper hänger och skapar otrygghet (Lundquist 2022). Vid stängning har det ofta blivit stökigt och hotfullt (Blomberg 2022). I figur 5 finns bilder på de platser som Blomberg och Lundquist nämnde som otrygga.

”Det är väl en plats som lite granna uppmuntrar till den typen av aktiviteter som man ser på platsen idag i form av droghandel och häng helt enkelt då.” (Olle Lundquist 2022)

”Det känns som att det är en plats där det skulle kunna, ja men, det skulle kunna fungera lite bättre och kanske också finnas lite annat utbud i fräschare lokaler.” (Filippa Blomberg 2022)

3.2.3. Trygghetsarbetet

Vid intervjutillfället var det inte fastställt hur kommunen kommer arbeta med trygghetsfrågor i projektet. De planerar dock att använda sig av BoTryggt2030 (Blomberg 2022). De har även tagit fram 5 punkter de ska arbeta efter. *Orienterbarhet, överblickbarhet, ögon på offentliga rum, belysning samt mix av verksamheter och funktioner som har öppet länge.* Det sista för att ”försöka befolka platsen så många tider på dygnet som möjligt av så mycket blandade människor som möjligt” (ibid).

ICAFs trygghetsarbete utgörs av samarbete och dialog med stiftelsen Tryggare Sverige. De hjälper ICAF med analyser och kunskap om passande åtgärder (Lundquist 2022).

Handboken BoTryggt2030 publicerades 2020 av stiftelsen Tryggare Sverige. De menar att stadsbyggnadsaktörer genom integrering av situationell brottsprevention i planeringsprocesser kan möta växande utmaningar med brottslighet och otrygghet. BoTryggt2030 är framtagen tillsammans med flera fastighetsägare (bland annat ICA fastigheter), branschorganisationer, företag och kommuner. Dess syfte är att sprida kunskap om hur utformningen av fysiska rum, kan förebygga brott och öka trygghet (Uittenbogaard, 2020:11).

Aspekter som enligt Lundquist är viktiga att ha med i projektet är *ökad tillgänglighet från alla håll, mänsklig skala, utblickar och belysning*. Det är även viktigt att *främja livfullhet*. Är en plats livfull försvinner enligt honom ljusskygga aktiviteter. Livfullhet är något som torgytor och handelsstråk kan medföra. Dessutom värnar de som verkar på platsen om den och håller fint (Lundquist 2022).

”Med handel så finns det väldigt mycket gott som kommer med det, i form av personer som vill ta hand om en plats och var rädd om den helt enkelt.” (Olle Lundquist 2022)

Val av åtgärder i trygghetsarbetet bygger enligt honom på goda exempel som konkret visat på fördelar och bättre lönsamhet. Trygghet är generellt en central fråga för ICA, eftersom otrygghet medför att människor slutar att komma. Han menar dock att det är kommunen och planprocessen som styr riktningen på trygghetsarbetet (ibid).

”Det är lite granna kommunen som får bereda vägen om man säger så. Och bestämma hur saker och ting ska gå till.” (Olle Lundquist 2022)

Enligt Blomberg är utmaningen med situationell brottsprevention att skilja på vad detaljplaneenheten kan påverka och vad som behöver skickas vidare. Det är viktigt att föra vidare synpunkter och värdefull kunskap som berör senare skeden till ansvariga, för att den inte ska falla mellan stolarna (Blomberg 2022). Fördelarna med arbetssättet är enligt Lundquist att det är ett tydligt hjälpmedel och styrmedel

i planprocessen. Det kan även hjälpa argumentation kring beslut och visa vägen under processens gång. Han kan inte komma på några egentliga nackdelar med situationell brottsprevention (Lundquist 2022).

Trygghet, barn och dialog

Planarbetet för Berga C är lite speciellt eftersom barnperspektiv, tidig dialog och trygghet får extra fokus och ses som väsentliga. Kommunen ska i projektet, trots att trygghetsfrågor inte är lagstadgade, i största möjliga mån se till att de kommer i första hand vid intressekonflikter (Blomberg 2022).

”Det finns ju inte styrdokument och lagar och regler på samma sätt för de här mjukare frågorna som trygghet och social hållbarhet generellt. Så det är liksom inte riktigt någon som sitter och bevakar bara de frågorna.” (Filippa Blomberg 2022)

Säkerhetsstrategier från kommunen samt Bergas lokala brottsförebyggande grupp kommer involveras och under hela projektet ska en oberoende trygghetskonsult delta, skriver Blomberg på mail 21-02-2022.

Medborgardialog ska hållas redan innan skissarbetet startar. Troligtvis kommer det ske dels genom att vara på plats utanför centrumet för att finnas tillgängliga och prata med förbipasserande. Dels kommer workshops hållas med lokala grupper och föreningar, inte minst barn- och ungdomsverksamhet, eftersom de är målgruppen för arbetet (Blomberg). Lundquist säger att medborgardialog kommer hållas eftersom kommunen varit tydliga med att det är önskvärt. Det kommer i hög grad vara kommunen som har hand om det (Lundquist 2022).

Förutom barnperspektivet kommer även jämställdhet beaktas enligt Blomberg. I kommunens alla tjänsteskrivelser som går till nämnd ska barn- och jämställdhetsperspektiven beröras (Blomberg 2022). Lundquist säger att ICAF inte arbetar mot en speciell målgrupp i projektet, men de värnar om att behålla de kunder som handlar på platsen idag. Gällande barnperspektivet säger han att det kommer komma in i projektet i dialog med kommunen. Han menar att om en plats appellerar till barn och kvinnor så har trygghetsarbetet kommit långt (Lundquist 2022).

”Det handlar ju om att det ska vara liksom en trygg och välfungerande plats för alla målgrupper. Män och kvinnor, barn och gamla, alla.” (Filippa Blomberg 2022)

Många frågor ligger utanför detaljplaneringens kontroll och det finns ofta inga svar på vad som är den bästa lösningen. Det detaljplaneaktörerna kan göra är att skapa så bra förutsättningar för ökad trygghet som möjligt. Trygghetsarbetet är ett långsiktigt arbete och parallellt med omvandlingen sker många andra insatser (ibid). Enligt Lundquist är förhoppningen att IACF inte ska behöva lägga så mycket energi på trygghet efter projektet (Lundquist 2022).

”Jag tror att det vi kan göra liksom är ju förbättra den yttre miljön, men i det här projektet så löser vi ju inte övriga problem.” (Filippa Blomberg 2022)

”Förhoppningen är ju som sagt att det ska vara liksom en trygg plats så att säga och kräva så lite engagemang med fokus på trygghet som möjligt utan det ska vara liksom lite grann inte, förstå mig rätt när jag säger det, men lösa sig själv om man säger så liksom... Men med det sagt så kommer det ju självklart att krävas engagemang och fortsatt dialog med kommunen.” (Olle Lundquist 2022)

3.2.4. Jämlikhet

Enligt både Blomberg och Lundquist tas olika ekonomiska situationer i beaktning genom att se till att det finns ickekommersiella mötesplatser (Blomberg 2022, Lundquist 2022). Exempel på sådana är enligt Lundquist olika aktivitetszoner eller lek- och parkytor. En aspekt han tycker är viktig att ha med sig i projektet är att skapa möjlighet till aktivitet på offentliga ytor för olika ålderskategorier. Dock ”utan att för den delen uppmuntra till häng”. Det är enligt honom dessutom viktigt att se till så allmänna ytor verkligen är allmänna (Lundquist 2022). I dagsläget är enligt Blomberg en ickekommersiell plats galleriagången i centrumbyggnaden. I framtiden skulle det kunna vara väderskyddade sittplatser och torg (Blomberg 2022).

”Men det är ju också en liten balansgång, alltså utomhus är ju jättebra att alla ska få vara. Men det här, om vi har liksom ett tak som går ut och bänkar blir det då ett tillhåll, eller blir det en trygg mötesplats?” (Filippa Blomberg 2022)

Blomberg säger att kanske är det så att ickekommersiella och spontana mötesplatser ofta är det som försvinner vid ombyggnation. Om de inte ersätts så kan de som brukade använda platserna känna sig exkluderade. Hon säger att det gäller att tänka till hur nya sådana platser kan skapas. För att boende i området inte ska känna att de tappat kontakten med sitt centrum efter omvandlingen, är det som kommunen kan göra att ha stark medborgardialog och skapa delaktighet. Att dialogen delvis hålls spontan utanför centrumet medför att fler får möjlighet att yttra sig och att fler synvinklar kan fås med (ibid). ICAF hade vid intervjutillfället ingen uttalad strategi för att se till att de som använder centrumet idag fortsatt trivas på platsen efter omvandlingen. Enligt Lundquist kommer det längre fram i arbetet, det är viktigt att ha en dialog kring olika aktörers behov (Lundquist 2022).

”Ett av effektmålen är ju faktiskt att de boende ska känna stolthet för sitt centrum så vi vill ju att alla ska känna igen sig. Vi vill att alla ska känna att det är bra. Och sen tror jag det är ganska många som tycker att det inte är så bra idag. Utan att det kan bli bättre.” (Filippa Blomberg 2022)

Blomberg säger att tyvärr kan en ombyggnation vara ett tillfälle för fastighetsägare att byta hyresgäster för att de ska passa i den nya imagen och ofta blir hyrorna ganska mycket högre (Blomberg 2022). Ambitionen är enligt Lundquist att ”bibehålla motsvarande kommersiellt innehåll och ytor” som finns idag. Uthyrning

är upp till en annan del av koncernen, så han vågar inte svara på om befintliga aktörer kommer erbjudas att fortsatt verka på platsen (Lundquist 2022).

Under projektet kommer kommunen föra en dialog med kultur- och ungdomsverksamheterna i Berga By enligt Blomberg. Detta för att hitta synergier mellan dem och nya centrumet. Politikerna har satsat mycket på Berga By och upprustning av slottet, så det känns inte aktuellt att flytta exempelvis biblioteket till centrum. Ung puls har dock sina lokaler på ett rivningskontrakt, så de måste hitta en annan lösning långsiktigt. Frågan är dock om det är bäst att bygga nytt vid slottet eller planera för en fritidsgård i centrumet (Blomberg 2022). Lundquist säger gällande kopplingen mellan centrum och slottet att ambitionen är att skapa mer naturliga kopplingar mellan olika platser i området. Detta genom att bygga bort baksidor. Han vågar inte i detta tidiga skede svara på om kultur och fritidsverksamhet kommer finnas i nya Berga centrum. Men han tror att det är viktigt att få in andra typer av verksamheter än kommersiella, för att det ska finnas aktiviteter för alla på platsen (Lundquist 2022).

”Blir det stökigare om vi flyttar den (fritidsgården) till centrum? Eller blir det liksom bra för tryggheten för att den kanske är öppet till klockan 10 på kvällen? Eller är det bättre att ha den i Berga by så att det blir liksom kommersiellt i Berga centrum och mer kulturellt i Berga by?” (Filippa Blomberg 2022)

3.2.5. Sammanfattning

De båda huvudsakliga aktörerna har stark dialog med varandra och med andra fastighetsägare i området. ICAFs lokala förankring bygger på de andra fastighetsägarna och ICA-handlaren i centrum. Både kommunen och ICAF har stor påverkan på slutresultatet. Kommunen bestämmer över markanvändning och ICAF ser till att bevaka sina intressen, vilka kommunen måste ta hänsyn till för att projektet ska genomföras. Kommunens syfte med omvandlingen är att göra platsen till en mer välfungerande och trygg stadsdelsnod. ICAF är måna om ICA-affären. Att den och resten av centrumet ska vara välbesökt och omtyckt är deras huvudsakliga syfte.

Otryggheten på platsen idag utgörs av centrumbyggnadens utformning och dess stora parkeringsytor (se figur 5). Det finns platser utan tydlig funktion och det saknas gångstråk. Byggnaden medför många obehagliga och trånga passager. Den största faktorn till otrygghet är enligt Blomberg och Lundquist häng från ungdomsgång.

Hur aktörerna ska arbeta med trygghet är än så länge inte riktigt bestämt. De båda kommer använda sig av stiftelsen Tryggare Sveriges resurser. Aspekter som nämns som viktiga är tillgänglighet, mänsklig skala, ögon på offentliga rum, belysning och livfullhet genom aktivitetsstöd. Det är kommunen som enligt Lundquist kommer styra riktningen för trygghetsarbetet, och som har ansvar för medborgardialog. I kommunens arbete kommer barn och unga, tidig dialog och

trygghet ha extra fokus. Säkerhetsstrategier och lokala brottsförebyggande aktörer kommer involveras.

Centrumet kommer till stor del vara en plats för kommersiella aktiviteter. Icke-kommersiella mötesplatser som nämns är lek- och parkytor samt torg. Offentliga ytor ska möjliggöra till aktivitet, men får inte uppmuntra till häng. Förhoppningen är att den starka medborgardialogen kan medföra att exkludering undviks. Kommunen kommer hålla dialog med Berga By för att skapa god koppling mellan dem och centrumet. Det oklart om kultur- och fritidsverksamhet kan komma att finnas i Berga centrum.

Många trygghetsfrågor ligger utanför detaljplanens kontroll, det planen kan göra är att skapa så bra förutsättningar som möjligt. Blomberg säger att trygghetsarbetet är långsiktigt och består av många parallella insatser. Enligt Lundquist är förhoppningen att projektet ska göra att mindre resurser behöver läggas på trygghetsarbete, men att det fortsatt kommer krävas engagemang.

Det verkar som att fokus för trygghetsåtgärder kommer läggas på aktivitetsstöd och informell övervakning (ArkDes 2019a; Brottsförebyggande rådet 2022; Ceccato 2016), och att arbetet lutar åt en blandning av "The management or regulatory approach" och "The animation or 'peopling' approach" (Oc & Tiesdell 1999).

4. Diskussion

Målsättningen med detta arbete var att, med utgångspunkt i Berga C, undersöka hur utveckling av offentliga rum kan påverka trygghet och jämlikhet. Frågeställningarna behandlade principer för trygga och jämlika offentliga rum, omvandlingen av Berga C och dess potentiella påverkan på jämlik trygghet samt vad olika aktörer har för mål och syfte med omvandlingen. Här följer en diskussion om möjligheter och risker med stadsutveckling för ökad trygghet. Syftet med diskussionen är att fundera över hur aktörernas syfte och syn på trygghet kan påverka trygghet och jämlikhet i nya Berga centrum.

4.1. Aktörernas mål i förhållande till jämlik trygghet

Trygghet och säkerhet är idag stora samhällsfrågor. Diskursen kan till viss del kopplas till resurskonkurrens och vinstdriven utveckling. Platser behöver ha bra rykte för att locka till sig människor och resurser (Olsson 2008:32; Raco 2007:309). Planerna för Berga C verkar enligt intervjuerna ha fokus på tillväxt, att skapa en attraktiv stadsdelsnod som många vill bo vid och besöka (Blomberg 2022; Lundquist 2022). Centrumet är i behov av att göras om för att fylla sitt syfte. Men det finns en risk att utvecklingen inte görs för de som idag bor vid centrumet, utan för potentiella nya Berga-bor med mer resurser. Om omvandlingen har för stort fokus på vinst kan utformning som gynnar sociala möten och brukares aktiva deltagande bli lidande. De trygghetsprinciper som nämns i intervjuerna fokuserar på mänsklig närvaro och aktiviteter, samtidigt som närvaron av ungdomar som hänger ses som ett stort problem (Blomberg 2022; Lundquist 2022). Det finns en risk att ungdomarna, som idag starkt approprierar platsen, kommer känna sig exkluderade efter omvandlingen. Det offentliga rummet kan vara ungdomarnas fristad, en plats där varken föräldrar eller lärare kontrollerar dem. Planeringen måste inkludera ungdomsgängens synvinkel, utan att för den sakens skull äventyra andra gruppers trygghet. För att offentliga rum ska fungera som de demokratiska arenor de är behöver alla grupper i vårt varierade samhälle få mötas och vistas i dem (ArkDes 2019). Fokus på motverkan av brottslighet och häng kan bidra till motverkan av livfullhet (Olsson 2008:159), vilket egentligen är det aktörerna vill uppnå. För att platser ska användas krävs att användning tillåts. Rädslan för

ungdomsgången skulle eventuellt kunna innebära att spontana mötesplatser försvinner vid omvandlingen. Det krävs stark medborgardialog för att viktiga platser som skapar liv kan ersättas och ge nya möjligheter för befolkningen (Ceccato et al. 2019:22, 134).

Otrygghet och rädsla kan innebära åtgärder som går emot dagens stadsbyggnadsideal, exempelvis exkludering, stark kontroll och avskärmning från omgivningen (Oc & Tiesdell 1999). Omvandling kan vara ett sätt att putta bort människor som av den stora, ofta konsumtionsinriktade, massan upplevs skapa otrygghet genom exempelvis avvikande beteende (Carmona 2021:359-360). För starka åtgärder med fokus på motverkan av brottslighet, exempelvis övervakningskameror och väktare, kan skapa rädsla och misstänksamhet mot det okända, bli kontrollerande och minska livfullheten (Boverket 2010:32; Ceccato et al. 2019:27, 77). Viss övervakning kan krävas i offentliga rum, men den bör då kombineras med sociala åtgärder.

Vidare visar intervjuerna att verksamheterna i nya Berga C antagligen främst kommer bestå av handel och restauranger. Samtidigt poängterades vikten av många olika verksamheter med varierande öppettider (Blomberg 2022; Lundquist 2022). Kanske hade platsen mått bra av någon kultur eller fritidsverksamhet, med långa öppettider. Den möjligheten borde analyseras. Det är viktigt att våga vara nytänkande, inte fastna i att butiker och restauranger är lösningen. Samtidigt är användningen av lokaler svårt att styra i planeringsskedet (Blomberg 2022). Det gäller att möjliggöra olika verksamheter, men vad som sedan flyttar in i lokalerna kan inte detaljplanen påverka. Det är dock viktigt att ha i åtanke att en kommersiell miljö kan medföra ekonomisk exkludering (Carmona 2021:363). Icke-kommersiella mötesplatser som nämns i intervjuerna är torg och lekplatser (Blomberg 2022; Lundquist 2022). Men om dessa placeras i en kommersiell miljö kan även de kännas exkluderande för människor med svag socioekonomi. Dessutom är det nödvändigt att fråga sig om ett handelsstråk bidrar till att människor verkligen vistas på platsen, eller endast färdas genom den. Även känslan och miljön efter stängningstid är en viktig fråga.

För att centrumet ska bli livfullt krävs att planeringen inte är rädd för lite oformella plaster, samtidigt som det släta inte nödvändigtvis skapar det spontana (Olsson 2008:100). Det krävs platser som befolkningen kan påverka och använda lite som de vill. Det är ofta lite oordnade platser som blir dynamiska och intressanta, och ger en förutsättning för spännande möten, demokrati och deltagande (a.a:158-159). Allt för styrda rum blir inte roliga att vistas i för någon. För att människor ska uppehålla sig i offentliga rum måste de ha möjlighet att göra rummen till sina, om bara för en liten stund.

Det finns stor potential för nya Berga centrum att i stället för hård styrning skapa ansvar och gemenskap. Trygghetsarbete kan innebära konnektivitet, livfulla offentliga rum med social kontroll och mixade funktioner (Oc & Tiesdell 1999). Mer öppna, varierade och trygga städer kräver en inkluderande och medveten allmänhet, vilket i sin tur kräver öppna, varierade och trygga städer. Att fokusera på människorna medför en trevligare och mer hoppfull syn på offentliga rum. För att öka trygghet är det mer effektivt att fokusera på mänsklig närvaro och aktivitet än brottslighet (ArkDes 2019; Ceccato et al. 2019:84). Målet bör vara inkluderande platser, där grundtryggheten består av mänsklig närvaro (Boverket 2019:7). Redan nu i planeringsskedet väljs vägen för vilken typ av plats Berga C kan komma att

bli. Om fokus läggs för mycket på att motverka brottslighet och locka resurser kan platsen bli kal och svår att använda och appropriera. Men det finns potential för platsen att bli inkluderande, en plats där olika människor möts och trivs i varandras sällskap.

För trygga och jämlika offentliga rum krävs välkoordinerade åtgärder, gränsöverskridande samarbeten, engagemang från lokalsamhället och dialog med befolkningen (Boverket 2019:33; Ceccato et al. 2019:27; Uittenbogaard 2020:15). Intervjuerna visar att det finns starkt samarbete mellan olika aktörer i processen, och även att medborgardialog är i fokus och att säkerhetsstrategier kommer involveras (Blomberg 2022). Planerna har all möjlighet att lyckas skapa ett tryggare Berga C med den goda lokalkännedom som vävs in i arbetet. Genom att lyssna på befolkningen och verkligen använda deras synpunkter kan tillhörighet och gemenskap på platsen skapas. Det är viktigt att alla grupper i befolkningen inkluderas, även ungdomsgängen. Då kan tillhörighet och ansvar från befolkningen byggas in.

Om befolkningen inte vill eller har möjlighet att känna ansvar och tillhörighet till det offentliga rummet finns stor risk att tryggheten blir lidande (Reynald & Ellfers 2009:31,34). I vissa situationer krävs kontroll och övervakning, men det bör alltid vägas upp med mer mänskliga och inkluderande åtgärder. Det allra viktigaste för ökad trygghet är att möjliggöra ökad gemenskap och inkludering (ibid). Det som enligt litteraturen ser ut att fungera bäst ur kontroll- och övervakningssynpunkt är att se till så befolkningen känner ansvar för sitt område och dess offentliga rum.

När omvandlingen av Berga C är klar, det är då det faktiska trygghetsarbetet börjar. Resurser måste finnas kvar för att upprätthålla trygghet och livfullhet. Det krävs lokal förankring, kunskap, goda intentioner och engagemang (Boverket 2019:33; Ceccato et al. 2019:27; Uittenbogaard 2020:15). Intervjuerna visar att mycket av trygghetsarbetet och dialog med lokalsamhället ligger på kommunens bord (Blomberg 2022; Lundquist 2022). Samtidigt är det ICAF som när omvandlingen är klar ska förvalta platsen. Det skulle kunna vara ett problem att de inte tar så stor del i medborgardialogen. God kommunikation viktigt även efter omvandlingen, för att befolkningen inte ska känna att deras synpunkter plötsligt inte tas till vara längre. Dialog och trygghetsarbete bör fortgå efter omvandlingen, och projektet bör utvärderas noggrant (Boverket 2019:32). Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att det rätta svaret kanske inte finns, trygghetsprojektet slutar aldrig. Undersökningen har visat att trygghetsarbete innebär förändringsprocesser som tar lång tid. Det går inte att skapa trygghet över en natt. Planeringen är bara en liten del och ett verktyg i arbetet för trygga, jämlika och livfulla rum, som endast kan ge bästa möjliga förutsättningar (Blomberg 2022). Åtgärder måste skapa positiva förändringar, och bygga på kloka uthålliga beslut (ArkDes 2019). För jämlik trygghet krävs samhörighet och inkludering. Åtgärder bör användas för att öka trygghet och tillhörighetskänsla, inte för att bekämpa brottslighet och ta kontroll över stadens rum.

4.2. Metoddiskussion

Undertecknad har inte så mycket erfarenhet av att förbereda och genomföra intervjuer, vilket kan ha påverkat resultatet. Det är viktigt att inte ställa ledande frågor, vilket försökte undvikas. Det var även svårt att ställa rätt följdfrågor. Både Blomberg och Lundquist poängterade att det är väldigt tidigt skede i processen, de har exempelvis inte helt klart för sig hur de kommer arbeta. Det har påverkan på resultatet eftersom deras svar vissa gånger blev spekulerande eller korta. Intervjuerna kanske inte heller är representativa för hela de organisationer de representerar. Verksamheter som arbetar med trygghet i Berga idag och lokalbefolkningens synvinkel undersöktes inte. Det var inte möjligt på grund av arbetets omfattning, men det hade gett en tydligare och mer nyanserad bild av vad omvandlingen kan innebära trygghets- och jämlikhetsmässigt. Det hade varit nödvändigt för att kunna föra en mer inkluderande diskussion om jämlik stadsbyggnad. Litteraturstudien påverkas av vilka källor som används och väljs att ha med, för att hålla hög analytisk kvalitet har relevant litteratur från olika synvinklar använts. Undersökningen är bara ett skrap på ytan. Det finns mycket som inte tas upp och många processer och strukturer som påverkar tryggheten i Berga. En undersökning av trygghetsarbeters och befolkningens syn på omvandlingen hade varit en intressant vidare studie. Det hade även varit intressant att undersöka projektet utifrån begreppen segregation och gentrifiering.

5. Avslutande reflektion

Målet med studien var att undersöka omvandlingen av Berga centrum kopplat till trygghet och jämlikhet. Resultatet och diskussionen visar att omvandlingen har potential att öka tryggheten och jämlikheten på platsen, genom lyhördhet, välgenomtänkta val och starkt samarbete med lokalsamhället. Genom att inkludera befolkningen och skapa möjlighet för livfulla och användbara offentliga rum. Något som blev väldigt tydligt under arbetets gång är att sociala faktorer nästan är det viktigaste för att CPTED-principer ska fungera. Det tyder på att insatser bör ske från flera håll på samma gång. Situationella lösningar bör kombineras med ständigt pågående sociala åtgärder för att ge gott resultat. Det gäller att aktörerna fokuserar på att skapa trygga rum, där alla känner sig välkomna. Om tryggheten och livfullheten på platsen ökar kommer antagligen brottsligheten minska. Målet bör vara att bygga grundtryggheten på möjliggörande av mänsklig närvaro och inkludering, så att kontroll och formell övervakning kan begränsas till det allra mest nödvändiga.

Trygghetsarbetet är, precis som resten av planarbetet, en komplex uppgift. För att en plats ska vara livfull krävs att den är trygg, och för att en plats ska vara trygg krävs att den är livfull. Det tyder på att insatser bör ske från flera håll på samma gång. Genom planeringen kan bästa möjliga förutsägningar för möten och tillhörighet skapas, men att de sedan sker kan inte planeringen påverka. Om det planeras för platser som befolkningen har möjlighet att appropriera och sätta sin prägel på finns en stor chans att tryggheten kan öka. Men om rädslan för häng och brottslighet tar över och det offentliga rummet blir mer som en passage än en plats att stanna upp på, om det inte bjuder in till möten och liv, då tappar det sin allra viktigaste uppgift. I förordet nämndes att det offentliga rummet antagligen är viktigare än någonsin, på grund av polarisering och rädsla från media. De olika aktörerna i planeringen för Berga C lägger grunder för hur platsen kommer att fungera under en lång tid framöver. De har en stor möjlighet att skapa en inkluderande och trygghetsskapande plats, där alla vill vara. Inte för att besöka en butik eller för att gå till tandläkaren. Utan för att de trivs på platsen, känner sig välkomna och för att den erbjuder nya intryck och upplevelser. Förhoppningsvis kommer nya Berga centrum inte övervakas av kameror, utan i stället vara en plats där olika grupper möts och trivs ihop. En plats som de tillsammans känner ansvar för och tillhörighet till.

Referenser

- Alvin, Å. (2021) De planerar för att riva Berga centrum. *Östgöta Correspondenten*, 30-08-2021, 4.
- ArkDes. (2019). *Konferens: Tryggare kan ingen vara? Ewa Westermarck: Människan i fokus för tryggt liv i staden*. [Video]. <https://arkdes.se/arkdes-play/konferens-tryggare-kan-ingen-vara-4/> [16-02-2022]
- ArkDes. (2019a). *Konferens: Tryggare kan ingen vara? Karin Svanberg: Platser betydelse i brottsförebyggande arbete*. [Video]. <https://arkdes.se/arkdes-play/konferens-tryggare-kan-ingen-vara-9/> [16-02-2022]
- Beebejaun, Y. *Making safer places: Gender and the right to the city*. Secur J 22, 219–229 (2009). <https://doi.org/10.1057/sj.2009.4>
- Boverket. (2010). *Plats för trygghet – inspiration för stadsutveckling*. Karlskrona: Boverkets publikationsservice. https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2010/plats_for_trygghet.pdf
- Boverket. (2019). *Brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektiv och åtgärder i samhällsbyggnadsprocessen*. Karlskrona: Boverket. <https://www.boverket.se/contentassets/37fed9b575d846c1bcdd3bdfb2db47f9/brottsforebyggande-och-trygghetsskapande-perspektiv-och-atgarder.pdf>
- Brottsförebyggande rådet. (2022). *Situationell prevention*. <https://bra.se/forebygga-brott/forebyggande-utifran-amne/situationell-prevention.html> [03-08-2022]
- Carmona, M. (2010). *Contemporary Public Space, Part Two: Classification*. Journal of Urban Design, 15:2, 157-173. <https://doi.org/10.1080/13574801003638111>
- Carmona, M. (2021). *Public Places Urban Spaces: the Dimensions of Urban Design*. 3 uppl. New York & Abingdon: Routledge.
- Ceccato, V. (2016). Har stadsmiljön betydelse för säkerheten? CPTEDmetodens möjligheter och utmaningar. I: K. Olsson, D. Nilsson & T. Haas. *Urbanismer: dagens stadsbyggande i retorik och praktik*. Nordic Academic Press, 99-120. https://static.sys.kth.se/abe/safeplaces/publikationer/Urbanismer_Ceccato_kapitel7.pdf
- Ceccato, V. & Nalla, M.K. (2020). *Crime and Fear in Public Places: Towards Safe, Inclusive and Sustainable Cities* (1st ed.). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429352775>

- Ceccato, V., Vasquez, L., Langefors, L., Canabarro, A., Petersson, R. (2019) *En trygg stadsmiljö: Teori och praktik för brottsförebyggande & trygghetsskapande åtgärder*. Stockholm: Institutionen för samhällsplanering och miljö KTH.
<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/brottsforebyggande-och-trygghetsskapande-atgarder/forskningsoversikt/>
- Coaffee, J. (2020). Policing Place. I: Edensor, T., Kalandides, A., & Kothari, U. (Eds.). (2020). *The Routledge Handbook of Place* (1st ed.). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429453267>
- Dalen, M., Kärnekull, B. & Kärnekull, E. (2015). *Intervju som metod*. 2., utök. uppl. Malmö: Gleerups utbildning.
- Ellin, N. (2001). *Thresholds of Fear: Embracing the Urban Shadow*. Urban studies (Edinburgh, Scotland), 38 (5/6), 869–883.
<https://doi.org/10.1080/00420980124399>
- Jacobs, J. (1961, 1989, 1993). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Modern Library.
- KLF hållbarhetsenheten. (2021). *Nulägesbild Berga 2021*. Linköping: Linköpings kommun.
- Kommunledningsförvaltningen. (2022). *Åtgärdsplan mot segregation 2022*. Linköping: Linköpings kommun
- Metha, V. (2014). *Evaluating Public Space*. Journal of Urban Design, 19:1, 53–88. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13574809.2013.854698>
- Miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningens översiktsplaneavdelning. (2021). *Utvecklingsplan för Linköpings ytterstad*. Linköping: kommunstyrelsen.
<https://www.linkoping.se/stadsplanering-och-trafik/oversiktsplanering/pagaende-oversiktsplaner/utvecklingsplan-for-linkopings-ytterstad/> [01-02-22]
- Oc, T. & Tiesdell, S. (1999). *The Fortress, the panoptic, the regulatory and the animated: planning and urban design approaches to safer city centres*. Landscape research, 24 (3), 265–286.
<https://doi.org/10.1080/01426399908706563>
- Olsson, L. (2008). *Den självorganiserade staden: appropriation av offentliga rum i Rinkeby*. Lund: Faculty of Engineering, LTH.
<https://lucris.lub.lu.se/ws/files/5760381/1036524.pdf>
- Raco, M. (2007). Securing Sustainable Communities: Citizenship, Safety and Sustainability in the New Urban Planning. *European urban and regional studies*, 14 (4), 305–320. <https://doi.org/10.1177/0969776407081164>
- Reynald D. & M. Ellfers H. (2009). *The Future of Newman's Defensible Space Theory- Linking Defensible Space and the Routine Activities of Place*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington: SAGE Publications DC <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1477370808098103>
- Statistiska Centralbyrån, SCB. (2016). *Frågor och svar- om frågekonstruktion i enkät- och intervjuundersökningar*. (URN:NBN:SE:SCB-2016-X08BR1601_pdf) Stockholm: Statistiska Centralbyrån.

https://www.scb.se/contentassets/c6dd18d66ab240e89d674ce728e4145f/ov9999_2016a01_br_x08br1601.pdf

Swanborn, P. (2010). *Case study research: what, why and how?* 1st edition. Los Angeles, CA: SAGE Publications.

Uittenbogaard, A.C. (2020). *BoTryggt2030: handboken för planering av säkra och trygga livsmiljöer*. Stockholm: Stiftelsen Tryggare Sverige.

UNDP Sverige. (2021). *11 hållbara städer och samhällen*.

<https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/mal-11-hallbara-stader-och-samhallen/> [03-02-22]

Muntliga källor

Blomberg, Filippa. 2022: Intervju på detaljplaneenheten Linköpings kommun den 15e februari 2022. Blomberg är planarkitekt och projektledare för framtagandet av den nya detaljplanen för Berga C. Hon har stor kännedom om projektet och trygghetsarbetet i Berga ur kommunens synvinkel.

Lundquist, Olle. 2022: Intervju över Microsoft Teams den 17 februari 2022. Lundquist är projektutvecklare på ICA fastigheter i omvandlingen av Berga centrum. Han har stor kännedom om projektet ur ICA fastigheters synvinkel, centrumets ägare.

Bilaga 1

Intervju

INLEDANDE FRÅGOR

Jag kommer använda den insamlade informationen från intervjun för att lära mig om stadsbyggnadsprocesser och ha den som underlag för mitt arbete om stadsbyggnad kopplat till trygghet, samt för att se likheter och skillnader i ICA och kommunens syn på utvecklingen av Berga C.

Är det okej om jag spelar in intervjun? Bara som hjälp för att komma ihåg vad vi sagt.

Är det okej om jag har med ditt namn och din yrkestitel i uppsatsen?

Hur är du involverad i planeringsprocessen för Berga C?

PLANERNA FÖR BERGA CENTRUM

Varför vill ni utveckla Berga C och vad är syftet med planerna från ert håll?

- Vad är det som inte fungerar i dagsläget? Vad är viktigt att bevara?
- Vad har ni för mål med projektet?

Hur jobbar ni med trygghetsfrågor i utvecklingen av Berga C?

- Vad gör ni för undersökningar/analysarbete?
- Vilka andra aktörer samarbetar ni med i projektet?
 - o Har ni/planerar ni att ha dialog med lokalsamhället?
Medborgardialog?

TRYGGHET

Har ni diskuterat begreppet trygghet inför projektet?

- Vad är er definition/uppfattning av trygghet i staden?

Hur ser ett mer attraktivt och tryggt Berga C ut enligt er?

- Vad krävs i planeringsprocessen för att uppnå dessa kvaliteter?

Kan ni se några risker med projektet gällande trygghet?

- Nya typer av otrygghet eller att otryggheten förflyttas?

JÄMLIKHET

Arbetar ni mot några målgrupper i era planer?

- Vem är brukaren av nya Berga C?

På vilket sätt kan handelsstråk och torgytor bidra till ökad tryggheten på platsen?

- Kan ni se några risker med att basera tryggheten på konsumtionsmiljöer?

Har ni några strategier för att säkerställa att människor och verksamheter som finns i området idag ska känna sig välkomna och inkluderade i nya Berga C?

- Har ni diskuterat gentrifiering (höjd social status, högre hyror, människor tvingas flytta) och segregation (rumslig åtskiljning av olika grupper) i arbetet med Berga C?

PRINCIPER FÖR TRYGGHET INOM STADSBYGGNAD

Hur kommer ni fram till vilka åtgärder som bör göras för att skapa ett tryggare Berga C?

- Utgår ni från några principer/arbetssätt för trygghet inom stadsbyggnad?
- Har ni några referensprojekt där trygghetsskapande arbete har gett gott resultat?

Känner ni till situationell brottsprevention (CPTED, att genom utformning av fysiska rum försvåra brottsliga handlingar)?

- Använder ni CPTED i arbetet med Berga C?
- Vad finns det för fördelar och nackdelar med arbetssättet kopplat till trygghet?

Ett BID (fastighetsägare och offentliga aktörer samverkar för att utveckla en plats) håller på att startas upp i Berga. Är ni och projektet Berga C en del i Bergas BID?

- Vilken är er roll?
- Vad innebär BID för utvecklingen av Berga C?
- Varför uppkom samarbetet mellan ICA, Heimstaden, Stångåstaden och HSB i arbetet med Berga C och vad innebär det för utvecklingen av Berga C?
- Hur kan BID påverka tryggheten i Berga C, fördelar och nackdelar?

Hur stor påverkar har ni på planeringsprocessen och slutresultatet?

Att ICA nu äger Berga C förväntas enligt ESTs årsrapport 2020 ge ökade samverkansmöjligheter för trygghetsåtgärder i Berga. Vad beror det på?

AVSLUTNING

Det var alla frågor, är det något du tycker jag har missat att fråga som du vill tillägga?

Är det okej om jag återkommer med följdfrågor eller om eventuella förtydliganden behövs?

Tack för hjälpen!